

Näckpolska - Pintorpefrupolska.

Fredrik Tångström, f.d. lantarb., kusk och snickare, i många år anställd vid Borgs gård, född 1858 i Borgs socken, som gränsar till Norrköping, nu boende i Frälsningsarméns gård, där 2 kören är i Norrköping. Tångström är god spelman och har spelat på danser och i ll är spelat vid Lofsta midsommardanser. Detta i yngre år men spelade nu i kväll på sin fiol, 24/2 1926, för nedskrivaren av detta, och är intresserad av musik. En son lär vara yrkesmusiker.

Tångström, som redan en gång förut lämnat uppgifter om forna tiders förhållanden, omtalade nu, att det folket kallar näckpolska också heter Pintorpefrupolska och är ett och samma, men är icke den egentliga näckpolskan. Tångström kände till tre olika näckpolskor av skalders diktade till melodier. Orden litterärt kända i alla tre. Vilken av dessa tre,

som är den egentliga näckpolskan, var Tångström själv osäker på. Men den polskan, den fjärde, som allmogen kallar näckpolska, är Pintorpefrupolkan, allt enligt Tångström. Men det är denna Pintorpefrupolka, kallad näckpolkan, som folket räkar i extas i, då den spelas, och tror, att allt dansar med. Orden till den lyder:

Söte fan ta mej inte än

låt mig leva än i fem minuter.

Ja tar dej, ja tar dej, ja tar dej.

Ja tar dej, ja tar dej, ja tar dej.

Det var denna polka, som Skam dansade med Pintorpefrun, och hörs järntofflornas klappande i musiken. Tångström spelade alla tre näckpolkorna enligt litterärt kända ord och melodier. Den ena kallas Strömkarlens polka, samt därtill Pintorpefrupolka, som kallas näckpolkan. (Skada att undertecknad är dålig kännare av musik och därtill hörande saker.)

Östergötland

1519

Uppt. av E. A. Johansson
1926 Norrköping

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

46

Odins jakt.

Tängström berättade: Som barn hörde han Odins jakt på Borgsman. Han är född nära nuvarande Folkets park i Norrköping, och Borgsman är trakten däromkring. Han såg ej jakten men hörde tydligt tre hundskall, ett fint, ett grovt och ett mitt emellan. Vid äldre år hörde han en natt i samma trakt en hel hop hundar skälla i Odins jakt. Han hade en pojke i sällskap, och denne hörde ock jakten, hur den for i luften. Det är höstkvällar, som man företrädesvis hör Odins jakt.

Östergötland
Nerminings hl
Borgs m. fl.
uppt. år 1996

Uppt. G. Johansson
1519
Ber. Fr. Tångström
född 1858

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

47

Troll.

Tångström hade hört omtalas, att det varit troll i Pukens berg intill nuvarande gården Borgholm, Borgs f.d. ängar, nu en egen gård. En skräddarefamilj, Skärlunds, som bodde i en stuga nära berget, lånade trollen bröd och fick två kakor igen för en. Trollen lade brödet på trappan hos Skärlunds. (Se Saga och Sagen i Bråbygden.)

Dans.

Där den nu nedlagda Kneippkuranstalten är, var förr en hage, Korshagen, som folk från Norrköping dansade i, och brukade reta tjurarna, så de blev ilskna. Midsommardagen från 1 till 11 em. var dans och fästligt vid Löfsta gård och slott. Tångström var i 11 år med som spelman. Mycket folk, och greve Piper (ägaren) med döttrar var med. Löfsta slott 1 mil väster om Norrköping.

Östergötland
Memminge
Borgs kyrk.
1926

Andas G. Johansen
1519 bevis Tångström Tr.
Född 1858 i Borg

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

49

Andagsotta.

I Borgs socken gick man andagsotta och
sjöng Staffansvisan i Tångströms ungdom. Men Tångströms förfäder, Trettonstjär-
na.
som var från Risinge socken, har omtalat, att vid Finspång och
Latorp gick man också med trettonstjärna.

Rå i ladugården.

Varsel och så kallat förebud hade Tångström icke hört själv, men hört talas om att andra hört.

Däremot så hörde han rått en kväll, då han 18-årig tjänade vid Gäversta gård i Borgs socken (om den nu är i Borgs socken eller grannsocknen). Drängarna låg i ladugården på sommaren, och om nätterna gick dragarna vall men fodrades inne i ladugården om middagarna. En kväll gjorde ej Tångström rent efter oxarna och hörde på natten som en hund gått ute i (? otydl.skriv.) och krafsat. Sen blev det som en oxe stått där. Tångström och hans kamrat, som låg i halmen, såg ej något, men hörde tydligt ^{och} var vakna.

1519

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

51

Självspillingars begravning.

Självspillingar begrovs i stillhet, och fick icke kistan tagas genom grinden in på kyrkogården utan måste tagas över ringmuren.

Hindra den döde från att gå igen.

Att det en likkista stod på, då han fördes till kyrkogården, kullslogs, visste naturligt. Tångström om och berättade, att en karl, som var arg på sin hustru, veckan efter begravningen sköt i luften hemma hos sig, så hon icke skulle komma igen. (Detta var förstås ett undantagsfall.)

Gastkramad.

Då fruntimren blev sjuka, trodde de ofta, att de blivit gastkramade och kastade eldglöd emellan kroppen och kläderna eller också satt eldglöd i en kvast och tre gånger motsols förde kvasten omkring sig.

1519

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

54

Skydd mot trolltyg.

Då en vagn skulle smörjas, så skulle det ske medsols. Ej vänstra utan östra hjulet togs först.

Vagnsmörj-
ning.

Då ett barn föddes, skulle modern bära stål på sig, t.ex. en synål, tills barnet blivit döpt.

Nyfött barn.

1519

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

55

Åkerjorden.

Hälften av åkerjorden låg förr i träde
årligen.

Skriv endast på denna sida!

Kuskhistorier.

Tångström, som själv varit verkkusk, något finkusk, även åkare, kände till en hel del kuskhistorier. Angående de otaliga kuskhistorierna sade han, att de flesta var nog diktade, men något ligger nog under en och annan.

(Anm. av nedskrivaren av detta: Förr i tiden utvecklades på herregårdarna ett sällskapsliv, okänt på herregårdarna nu, där mera sällan kalas förekomma. De många kuskarna, som skjutsade sina husbönder med damer, dessa kuskar bespisades rikligt med mat och dryck i tjänstefolkets och köksregionerna av huvudbyggningen eller i en flygel. Där pratade de många kuskarna och talade om historier för varandra, som uppsanappades av tjänarna och fördes vidare. Men en del kuskar var goda djurpsykologer och kände till, hur ett djur skulle tas, och möjligt är, nästan troligt, att en och annan kusk kände till psykiska

Skriv endast på denna sida!

fenomen, ännu inte eller ofullständigt kända av vetenskapen, således något av Indiens fakirer utan jämförelse i övrigt, men ägde liksom vissa kloka gubbar vissa psykiska-fysiska förmågor, en slags tanke och kraftöverföringsförmåga på avstånd utan synliga medel. Om så var, hölls det förstås hemligt och meddelades endast åt den, som upptogs i denna invigda (så att säga) krets.)

Trollkunniga kuskar.

Tångström berättade, att kusken Häll vid Drags (? otydl. skriv.) fabriker i Norrköping, hade en far, kusk vid Ås i Örtomta socken, som också hette Häll. - Det var kalas vid Eknäs i samma socken (Eknäs ett slott). Stalldrängen vid Eknäs var arg på kusken Andersson i Svenneby, som syntes komma åkande med sitt herrskap. Häll i Ås var redan kommen, och stalldrängen bad Häll stänga hästarna för Andersson i Svenneby. Mot ett kvarter brännvin gick Häll in på detta, gick upp i en spilta och ställde sig där. Anderssons hästar blev stående. Herrskapet var i åket. Andersson gick av och skulle leda hästarna fram, men det gick ej. Då en 20 minuter gått, bad stalldrängen Häll att släppa fram Anderssons hästar. Det syntes, hur de stod still ett stycke bort på vägen. Och då fann stalldrängen Häll darrande i alla leder,

gråtande av anstängning, och stalldrängen trodde fullt och fast, att Häll, där han stod i tomspiltan i Eknäs stall med någon slags fjärrenergiverkan höll Anderssons hästar, lika ansträngande för sig, som han direkt fysiskt hållit dem och uppbjudit all kraft att hålla igen, då Andersson manade på.

En gång då Häll också var med vid Eknäs, så såg greven där Häll köra utan betsel och huvudlager.

Häll hade tjänat som stalldräng vid Mem hos friherre eller greve von (? otydl. skriv.), vars kusk då kallades Nisse. (Sannolikt var det Fredrik (? otydl. skriv.), om jag minns rätt, som ägde Mem då. Omtalad i litteraturen.)

Konung Karl Johan XIV gästade Mem en gång, och konungens egen livkusk körde för kungen. Då kungen reste ifrån Mem, så gjorde Nisse allt i ordning för kungens egen livkusk och satt själv bredvid honom, men livkusken körde. I en uppförbacke helt nära Mem stannade emellertid hästarna, och livkusken fick icke fram dem. Den tunga kungliga vagnen med kungen i höll på att åka baklänges i en brunn, som var jämte vägen. Karl Johan vände om till Mem och dagen därpå fick Nisse, (? otydl. skriv.) kusk, köra den kungliga vagnen till Norrköping. (Är historien osann, så trodde folk, att Nisse kunde stänga även för kungens livkusk.)

(Att Karl Johan verkligen varit eller farit förbi Mem är historiskt. Saltsaz (?) var i gunst hos kungen och fick många ordnar.

Saltsaz (?) kunde många språk.)

Nisse hade varit ute en lördagsnatt och var olustig på söndagsmorgonen. Saltsaz (?) skulle fara åt Å kyrka, som är norr om Slätbaken, och skickade två gånger betjanten till Nisse med bud, att spanna för, men Nisse gjorde sig ej brått. Då befallde Saltsaz stalldrängen att spanna för och köra till Å. Det gjorde stalldrängen, men i samma backe, som hästarna stannat för Karl Johan, stannade de för Saltsaz och stalldrängen. Denne fick gå till Mem och be Nisse vara god och köra. Nisse kom. Hästarna i galopp ända till Å. Det var tretton grindar på vägen att öppna, men Nisse gick ej av en enda gång. Antingen körde han upp grindarna, eller gick de upp av sig själva.

Det var denne Nisse i Mem, som lärt Häll i Ås i Örtomta, men om Häll var stalldräng eller det var en amman som hästarna stannade för, då han skulle köra Saltsaz till Å kyrka, det är ovisst.

När man hör göken för första gång på året.

Tångström hade hört, att första gök, som hördes det året, betydde: söder gök - död, norr gök - torrt år, öster gök - tröst eller tämligen bra och väster gök - utmärkt bra.

Södergök - dödergök.

Östergök - tröstergök.

Norrgök - torrgök.

Västergök - bästergök.

Det är satt på rim, sade Tångström, och står i bondpraktikan.

Skänthistorier. (Den i lantbruk mycket okunnige
majoren.)

Tångström hade hört omtalas, att en major Wuffält eller Waffält (kan vara Wärnfält, i alla fall en major) ägde Wi och Eksundsgården vid Glan i början på 1800-talet. Denne major var en i lantbruk okunnig man och en barsk toker.

En torpare hade förbrutit sig, och fick av majoren till straff att skaffa tre tjog vidjor utan att nedhugga träden. Egentligen var det bara två tjog, men rättaren sa: "Gen tre tjog." - "Då är rätt åt den djävulen", sa majoren, som icke begrep, att detta var en leksak att utföra. Torparen tog en kaks (? otydl. skriv.), som är ett redskap liknande en båtshake med något knivartat i övre änden, och på en timme hade han tre tjog vidjor neddragna från träden, som naturligt inte behövde att fällas. På rättarens inrådan gick torparen först på kvällen till majoren med vidjorna, och majoren, som väl tyckte synd om torparen, som gjort straffdagsverke, fick gå in i köket och få traktering.

Att torparen så nära fick en fridag, förstod ej majoren.

Samma major tyckte, att det var ett lätt arbete att välta, och sa till rättaren, att den, som kör kulterbuss, som majoren kallade välten, han skall bara ha ett halvt dagsverke. "Det vill ingen gå in på", sa rättaren. "Ja kan köra kulterbuss själv", sa majoren. Rättaren satte för två högerstutar, som icke gick att styra för majoren. Det gick i diken. Majoren slogs av, men räddades att bli fördärvad utav arbetarna. Och majoren, som trodde att välta var lika svårt för alla som för honom själv, befallde då rättaren, att den skall ha två dagsverken, som kör kulterbussen, och traktering därtill.

Anm. En liknande historia berättas om en baron Armfält i Linköpingstrakten, som också, med samma utgång som majoren här, ville köra kulterbuss. Att hans arbetare gjorde fuffens med välten och dragarna, förstod ej heller han.

En gång kom till Armfält en hans torpare och ville köpa ett lass vetehalm. "Nej du", sa Armfält, "inte min bästa säd och halm. Du får ett lass havrehalm i stället." - "Tack", sa torparen, som just fick den bästa halmen.

Karl XIV Johan.

Karl XIV Johan är ganska populär i folkföreställningen. Folk har ofta reda på, att han inte kunde tala svenska, men i alla fall anses han som en riktig kung.

Min far påstod, att han, Karl Johan, var dag drack buljong och därav blev stark.

Vid ankomsten till Sverige ville drottningen ge honom gift i kaffe, men Karl Johan drog värja och tvang drottningen själv dricka ur kaffet. Döden blev följd.

Min far påstod också, att tre ting ångrade Napoleon. Napoleon: skilsmässan från Josefine, fälttåget till Ryssland och att han släppte Karl Johan ifrån sig.

Tångström omtalade, att hans farfar, eller var det morfar, tjänat under Karl Johan under 1814 års norska fälttåg.

Skriv endast på denna sida!

Då Karl Johan besökte Finspång, uppvaktade han kungen, visade sina papper (tolken översatte), och han fick 25 riksdaler av kungen.

En knekt, Kläpp i V.Husby, som i min barn-
dom bodde i ålderdomshemmet, omtalade visserligen, att Karl Johan
sålde Finland till Ryssland och behöll pengarna själv. Men även
Kläpp beundrade Karl Johan, som en ståtlig karl.

Denne Kläpp, f.d. knekt, som blivit avskedad Sveaborg.
utan pension för grovt brott mot överordnad (han trätte med sin
egen major) talade om det ointagliga Sveaborg, Finlands ointagliga
fästning. (Kläpp kände ej till Runebergs dikter). Och min far sa,
att då ryssen betalade Sveaborgs kommandant för förräderiet, så
lades pengarna på ett fat med människoträck i botten. Så förakta-
de ryssen förrädaren.

Varsel och förebud.

Fröken Anna Johansson, St.Persgatan 3, Norrköping, fabriksarbeterska, född 1883 i Kettilstads socken, Kinda, Östergötland hade hört om varsel eller förebud och själv hört det knacka på sin dörr, något innan en person kommer. Men ej alla ha lika starkt eller ha ens sådant förebud. En del människor ha inget förebud, andra ett starkt sådant, trodde Anna Johansson, som hört omtalas en person Högberg med synnerligt starkt förebud eller varsel.

Anna Johanssons far var de sista åren av sitt liv mjölkkörare vid Klinga gård, Borg socken, som gränsar till Norrköping, och begick självmord. Samma dag, som han mot kvällen hängde sig, var han på förmiddagen åt Norrköping med mjölk. På hemvägen från Norrköping åker en annan mjölkkörare från Eksunds gård förbi honom och säg en stor svart hund springa i

i kapp med Anna Johanssons fars åke. "Vad har du för svart hund?", sa denne mjölkkörare då - han hette Skerman - men Annas far såg ej någon svart hund. Samma dag på eftermiddagen hängde sig Anna Johanssons far.

(Anm. Värde av denna hundsyn förringas utav, att det var först en tid efteråt, som Skerman omtalade denna sin syn att se en svart hund, och denna föreställning kan Skerman möjligen efter sin avlidne kollegas självmord ha kommit till, att Skerman trott sig före självmordet sett hunden, som naturligtvis var den onde själv.)